

Vidak Vujačić

U diskusiji ću istaći dva, rekao bih, relevantna problema: *prvo*, odnos pojmova komuna — opština i, *drugo*, metodološki pristup razumijevanju pojma komuna kao određenog i konkretnog društvenog totaliteta. U tome će biti moj prilog ovoj diskusiji.

(1) Odnos komune prema opštini, bar u okviru socioloških i filozofskih razmatranja, pokazuje se, po mom mišljenju, kao odnos opšteg prema posebnom, ili, bolje rečeno, kao odnos stvarnog prema normativnom, gdje pojam stvarnog znači mnogo šire, s obzirom na to da označava izvjesnu ukupnost, a pojam normativnog samo jednu posebnu karakteristiku, jednu osobenost društvenog totaliteta koji se zove komuna.

Za razliku od opštine, koja se mijenja u zavisnosti od postojećeg političkog odnosno institucionalnog poretka, komuna označava određeni i, rekao bih, relativno stabilni društveni totalitet. Opštine, kao što znamo, mijenjaju se zavisno od uticaja političkog sistema, institucionalnih i ustavnih promjena, dok komune predstavljaju, ili bi trebalo da predstavljaju, konkretnu životnu zajednicu. Toj problematici odnosa između pojmova komuna i opština dali su značajan prilog naši sociolozi, među kojima je, po mom mišljenju, vrijedan doprinos dao i ovdje prisutni Zdravko Mlinar.

(2) Kada pak govorimo o komuni, kao određenom društvenom totalitetu, ja ću se dijelom osvrnuti na samo karakterisanje pojma, kako se shvata i razumijeva, posebno u okviru filozofskih i socioloških interpretacija.

Dijalektika se suprotstavlja svakom parcijalnom i površnom tumačenju neke pojave, društvene ili prirodne, s obzirom na to da nju karakteriše princip cjelovitosti, odnosno princip totaliteta. Svaka društvena pojava shvata se i razumijeva kao proces ostvarivanja totaliteta na osnovu individualnog, pojedinačnog i posebnog ostvarenja. Preko pojedinačnog i posebnog dolazi se do opšteg, s obzirom na to da to opšte nosi elemente univerzalnog i humanističkog. Saglasno tome, i komuna se može shvatiti samo kao dio opšteg, jedne šire istorijske i društvene cjeline, kao kretanje

čovječanstva uopšte. Nema sumnje, totalitet jedne pojave ne može se obuhvatiti jednim pogledom, neposredno, pa to bio i najmisaoniji postupak. Tu je nužan i potreban analitički postupak, odnosno analiza konkretnog i pojedinačnog. Međutim, konkretni totalitet nije i ne može biti prosti zbir svih činjenica, jer sve činjenice nisu stvarnost, nego je to dijalektička genetičko-strukturalna cjelina iz koje može biti objašnjen parcijalni skup činjenica. Nasuprot analitičko-sumativnoj metodi, stvarnost konkretnog totaliteta ne može da leži ni u logičnoj formi, ni u fakticitetu, ni u institucionalnom sadržaju (kada se radi o komuni), jer konkretna stvarnost leži u njenom totalitetu. Pravi misaoni postupak o konkretnom totalitetu jedne pojave ili stvarnosti izraz je razvijenog i svjesnog subjekta, odnosno čovjeka kao svestranog, otvorenog i humanističkog bića duha i prakse.

Kao što je dijalektički pojam konkretnog totaliteta suprotan partikularnom, tako je suprotan i apstraktnom shvatanju i razumijevanju totaliteta, s obzirom na to da apstraktno shvatanje totaliteta negira pojedinačno, hipostazira cjelinu na račun konkretnih i određenih dijelova. Apstraktan totalitet, osim toga, isključuje djelatnost analitičkog duha, u kome shematizovana ili formalizovana cjelina stoji nasuprot dijelovima. Njemu, dakle, nedostaje refleksija, distingviranje pojedinih momenata, geneza i razvoj, strukturalizacija i destrukturalizacija. Takva koncepcija totaliteta, kada se aplicira na komunu, ima negativne konsekvencije.

Društvo, njegova prošlost i njegova tradicija, njegova sadašnjost i njegova budućnost, ne može da se žrtvuje u ime logike ili neke opšte norme, jer logičke forme ili norme, pa one bile i najsavršenije, ne mogu da zamijene samu stvarnost, stvarnost po sebi. Nema te logičke forme ili norme koja bi zamijenila stvarnost, s obzirom na to da suština stvarnosti leži u njenom totalitetu, koji se istraživačkom oku istovremeno i skriva i otkriva. Ljudsko saznanje ne može, znači, nikada da obuhvati totalitet stvarnosti, ali zato može, saglasno dijalektičkom principu istoričnosti, da obuhvati i sazna određene momente društvene stvarnosti. Prisjetimo se kako je i Marks, u tom smislu, prihvatio stanovište dijalektičke istoričnosti, učinivši ga važnim principom svoje dijalektičke metode.

Društvena stvarnost nije samo produkcija novog već istovremeno i reprodukcija starog, određenih oblika i sadržaja iz prošlosti i tradicije; nije samo omeđena granicama svoga vremena i svoje epohe, već ima sposobnost da stvaralački prevazilazi samu sebe, u neko više stanje, događanje i dešavanje. Kao što sadašnjost nije autentična bez prošlosti, tako ni budućnost neće biti autentična bez sadašnjosti. Međutim, u razmatranju odnosa sadašnjost — budućnost, onoga što jeste i onoga što treba da bude, može se govoriti kako svaka postojeća forma nosi u sebi »komplekse« raznih i mogućih budućnosti, neke nužno, a neke slučajno, neke sa potpunom izvjesnošću a neke potpuno slučajno. Nema sumnje, tu je nemoguće shvatanje veza i odnosa između prošlosti i sadašnjosti, odnosno sadašnjosti i budućnosti, kao određenih konkretnih momenata društvenog totaliteta, ako kruto i mehanički odvajamo ili zamjenjujemo pojedinačno sa opštim i univerzalnim, s obzirom na to da kretanje društva, kako su to dobro još i naši filozofi i sociolozi uočili, treba shvatiti kao »hijerarhiju posredovanja« između jednog i drugog društvenog stanja, između pojedinačnog, posebnog i op-

šteg. U tome je, reklo bi se, suština stvari: pronalaženje »posredničkog«, odnosno specifičnog i vlastitog, s obzirom na to da se samo tako može razumjeti kako univerzalne društvene strukture imaju svoje specifične oblike, zavisno od sredine, društvenih klasa i slojeva, produkcionih odnosa, društvenih i moralnih sfera, teorija i ideologija.

Društvo je samo po sebi otvoreno ka budućnosti; ono neprestano prevazilazi samo sebe i svoju istoriju, zakonito se pretajući iz jednog društvenog stanja u drugo društveno stanje. Pa ipak, dijalektika se suprotstavlja svakom dogmatskom shvatanju o budućem društvu, s obzirom na to da traži samo jedan jedini put i način do društva budućnosti, odnosno društva homo humanuma. Suglasno dijalektičkom principu samodeterminacije, može se reći da bitna dijalektička kategorija nije »gvozdenu nužnost« već »mogućnost«, samim tim što postoji niz stanja moguće realizacije, od nužne do slučajne. Nema sumnje, sve mogućnosti nijesu i ne mogu biti jednake, kao što uostalom, ni postojeća društvena stanja nijesu jednaka za moguću realizaciju. Zbog toga se ponovo pozivamo na Marksa, o tome kako je on shvatao i razumijevao »gvozdenu nužnost« zakona društvenog razvitka. Pretpostavke od kojih mi polazimo, veli Marks, »nisu nikakve proizvoljne pretpostavke, nikakve dogme, nego su stvarne pretpostavke od kojih se može apstrahovati samo u uobrazilji. To su stvarne individue, njihove aktivnosti i njihovi materijalni životni uslovi, kako oni zatečeni, tako i oni koji su proizvod njihove sopstvene aktivnosti« (K. Marks, Prilog kritici političke ekonomije, Beograd, 1960, str. 216). Poznato nam je, međutim, kako se ta Marksova misao docnije interpretirala, kada je od strane pojedinih dogmata postala okamenjena istina, gola apstrakcija, napadna holistička i institucionalno-politička parola. To znači, drugim riječima, da ideja o »gvozdenu nužnosti« zakona društvenog razvitka nije svojstvena naučnom pogledu na svijet. Čovjek je taj koji projektuje društveni život, pa time eo ipso i samog sebe.

Kritika dijalektike upućena je, znači, i takozvanom transcendentnom činiocu, gdje se sudi o društvu i društvenim pojavama, događanjima i dešavanjima, na osnovu neke više stvarnosti, ali i onima koji istoriju društva i njegovu dinamiku shvataju i razumijevaju na jednostran i postvaren način, gdje dominantnu ulogu daju postojećim institucijama. Po prvama se društvo zamjenjuje transcendentnim ili mitologiziranim sadržajima, a po drugima se previda sama stvarnost, autentičnost zbivanja, događanja i dešavanja. Ako hoćemo da budemo dosljedni u tumačenju društvene stvarnosti, odnosno dinamike istorije društva, onda moramo biti svjesni da se istorija kreće u suprotnostima, od jednog do drugog stanja, od prostih razlika, preko suprotnosti do protivrječnosti. Nema sumnje, ni ovdje ne treba ići u krajnost, s obzirom na to da i u pojedinim klasama odnosno socijalnim slojevima ima suprotnih snaga i antagonizama. Takođe bi i tada dijalektička analiza bila jednostrana kada bismo dijalektički princip prevazilaženja (negacija negativnog) sveli na trijadičnu formu zakona negacija negacije, s obzirom na to da se protivrječno ne razrješava u nešto apstraktno, neživotno i nivelišuće, već u negaciju određenog i konkretnog sadržaja, u nešto osobeno i individualno.

Zaključujemo, dakle, da se prilikom određivanja pojma društveni to-

talitet, a posebno određivanja pojma komuna, nailazi na niz poteškoća. Prije svega, što se pojam višeznačno i višesmisleno uzima i tumači, sa nizom pojedinačnih i opštih značenja. *Prvo*, pojam komuna nužno se odnosi prema totalitetu društva; *drugo*, pojam komuna ima instrumentalno i praktično značenje za postojeću institucionalnu vlast, za državu, klasu, socijalni sloj, za partiju koja je na vlasti; *treće*, pojam komuna označava stanje-proces u okviru određenog konkretnog totaliteta; *četvrto*, pojam komuna nužno povezuje opšte svojstvo sa pojedinačnim i posebnim svojstvom, kao da su opšte i posebno, odnosno pojedinačno pojmovi sinonimi; *peto*, pojam komuna, kao određeni entitet, odražava neku karakteristiku kroz vjekove (sekularna karakteristika), da joj entitet po prirodi pripada. Razumijevanje pojma komuna ne svodi se, dakle, na razumijevanje pojma opština, s obzirom na to da je razumijevanje pojma komuna, kao određenog društvenog totaliteta, još najviše transcendentalna refleksija o njemu.